

Beleidsrapportage Corona Gedragsunit

Nr. 8– 12 november 2020

1. Achtergrond

De Corona Gedragsunit van het RIVM ondersteunt beleid door gedragswetenschappelijke kennis te ontsluiten, te ontwikkelen en te vertalen naar antwoorden en adviezen voor overheidsbeleid en –communicatie. Het ministerie van VWS is opdrachtgever van de gedragsunit.

In deze 8^e beleidsrapportage volgen de belangrijkste highlights van de opbrengsten van de afgelopen zes weken voor beleid.

Bij de vertaling van de inzichten uit ons gedragsonderzoek naar bruikbare communicatiestrategieën en ondersteuningsinterventies kan gebruik worden gemaakt van onder andere een gedragstaxonomie, het theoretisch kader van de gedragsunit en het communicatie-stappenplan. Deze documenten staan op de [gedragsonderzoekspagina](#) van RIVM.nl. Uiteraard zijn ook de medewerkers van zowel de gedragsunit als van de leden van de wetenschappelijke adviesraad van de gedragsunit hierover te raadplegen.

2. Onderzoekresultaten

Highlights onderzoekresultaten periode 25 september – 11 november 2020

- Mensen maken zich meer zorgen over het coronavirus en mentale klachten nemen weer toe sinds de zomer. Uit interviews komt het beeld dat mensen denken dat er een lastige (winter)periode aankomt. Ze denken er al over na hoe de feestdagen ingevuld gaan worden.
- Het draagvlak voor testen bij klachten is licht afgenomen, maar het percentage mensen dat zich laat testen met nieuwe klachten (die ze niet herkennen van een bestaande aandoening), is gelijk gebleven met de vorige onderzoeksrunde, 42%.
- De gehele quarantaine- of isolatieperiode thuisblijven blijkt lastig voor veel mensen, met name als 1) zij niet goed geïnformeerd zijn over de regels die in hun situatie van toepassing zijn, 2) het voordeel van de quarantaine of isolatie niet evident is voor mensen en de nadelen zwaar wegen en 3) thuisblijven als lastig of onmogelijk wordt ervaren.
- Zonder hulp is het voor mensen heel lastig om de quarantaine/isolatie volledig na te leven. Suggesties voor beleid zijn daarom gericht op 'Quarantaine/Isolatie: Alleen Samen'. Daarbij gaat het om aanbevelingen voor communicatie, voorzieningen (context) en handhaving (controle).
- Het driewekelijkse trendonderzoek naar beleving en naleving van de gedragsregels is nu 2 keer uitgevoerd. Op 26 november worden de trendcijfers van de eerste drie metingen gepubliceerd op het landelijke Corona Dashboard, inclusief een uitsplitsing naar veiligheidsregio's.
- Het aantal gepubliceerde studies rond COVID-19 en gedrag is inmiddels groot. De Corona Gedragsunit beoordeelt er zo'n 500 per week, waarvan een deel nog in pre-print fase (dat wil zeggen nog zonder peer-review). Veel onderzoek betreft mentale gezondheid. Er is toenemende aandacht voor onder andere (risico)communicatie, testen, quarantaine en vaccinatie.
- Door de toenemende aandacht voor gedrag in de pandemie, is de gedragsunit veel in het nieuws geweest en wordt haar gedragsexpertise intensiever betrokken bij de voorbereiding van campagnes en persconferenties.

2.1 Activiteiten in de periode 25 september – 11 november

- De zevende ronde van het vragenlijstonderzoek en de zevende ronde van interviews zijn uitgevoerd.
- Het literatuuronderzoek is een continu proces. Op verzoek van het OMT is begin oktober een actualisatie op de mondkapjesliteratuur uitgevoerd.
- Ook heeft de gedragsunit voor het beschrijven van gedragsregels door het OMT een template opgeleverd op verzoek van de collega's van het LCI.
- Ten behoeve van een geïntegreerde memo over het naleven van quarantaine en isolatie advies is extra literatuuronderzoek gedaan, zijn verdiepende analyses uitgevoerd op vragenlijstresultaten en is ingezoomd op dit thema in de interviews.
- Het driewekelijkse trendonderzoek gedrag ten behoeve van het Corona dashboard is 2 keer uitgevoerd.
- Er zijn twee trainingdagen gehouden met een focus op het benutten van gedragsexpertise bij het vormgeven van publiekscommunicatie door de 4G gemeenten en NKC.
- Er zijn diverse presentaties verzorgd vanuit de gedragsunit.

Uitgebreide rapportages van de resultaten zijn online te vinden:

Vragenlijstonderzoek: <https://www.rivm.nl/gedragsonderzoek/maatregelen-welbevinden>

Verdiepende interviews: <https://www.rivm.nl/gedragsonderzoek/interviews>

Literatuurverkenningen: <https://www.rivm.nl/gedragswetenschappelijke-literatuur>

Geïntegreerde memo's: [Kennisintegratie gedragsonderzoek | RIVM](#)

2.2 Resultaten zevende vragenlijstronde

Van 30 september t/m 4 oktober vond de zevende ronde van het vragenlijstonderzoek van het RIVM en de GGD-en plaats. Dat was direct na de persconferentie van 29 september en vóór de nieuwe maatregelen van 13 oktober. Aan dit onderzoek hebben in totaal 47.740 mensen meegedaan van 16 jaar en ouder. De samenstelling van de deelnemersgroep is vrijwel vergelijkbaar met de vorige rondes. De trends die over de zeven meetrondes heen gepresenteerd worden zijn gebaseerd op deelnemers die aan alle zeven meetrondes hebben meegedaan, het cohort. Dat zijn 21.510 respondenten. De resultaten die over meetronde zeven gepresenteerd worden, zijn gebaseerd op alle 47.740 respondenten die in deze ronde meededen en kunnen daarom afwijken van de cijfers die in de trends gepresenteerd worden.

Hieronder volgt een samenvatting van de belangrijkste resultaten van ronde 7. Voor meer details verwijzen we naar de uitwerking op de [website](#) van het gedragsonderzoek. Resultaten over het naleven van quarantaine en isolatie advies worden apart gepresenteerd in paragraaf 2.5.

- In lijn met het stijgend aantal besmettingen, maken meer mensen zich zorgen over het coronavirus (51% ten opzichte van 44% in de vorige meetronde in augustus). Respondenten schatten de kans om zelf besmet te raken hoger in (18%, was 10% in augustus). Een grote meerderheid (93%) zou het (heel) erg vinden om iemand anders te besmetten; dit cijfer is stabiel over alle meetrondes.
- Tussen ronde 1 t/m 5 zagen we een gestage afname van mentale klachten; in ronde 6 was een lichte stijging te zien die zich door heeft gezet in ronde 7. Dit geldt ook voor eenzaamheid. Bij deze trends moet ook rekening worden gehouden met een mogelijk seizoenseffect.
- Het aantal mensen met klachten die op een besmetting met het coronavirus zouden kunnen wijzen is deze ronde hoger dan bij de vorige ronde (35% vergeleken met 26% vorige ronde). Het

percentage dat zich laat testen bij nieuwe klachten (die ze niet herkennen van een bestaande aandoening) is gelijk gebleven (42%). Binnen het cohort is het draagvlak voor testen bij klachten ten opzichte van de vorige ronde licht afgenomen (van 83 naar 76%) en mensen zien deze maatregel als wat minder effectief (van 86 naar 79%). 64% van de deelnemers vindt het (heel) makkelijk om zich te laten testen bij klachten; bij de vorige ronde was dit nog 75%. Belangrijk hierbij is om te signaleren dat draagvlak voor testen geen goede voorspeller blijkt te zijn van daadwerkelijk testgedrag.

- Verschillende maatregelen zijn gericht op het verminderen van (fysiek) nabije contacten: drukte vermijden, zoveel mogelijk thuiswerken, afstand houden. Het draagvlak voor deze maatregelen is hoog (respectievelijk 94, 77, en 92% staat achter deze maatregelen). Een grote meerderheid (90-95%) is ook overtuigd dat deze maatregelen goed helpen. Afstand houden lijkt ten opzichte van de vorige ronde in de meeste situaties iets beter nageleefd te worden. Deelnemers ervaren ook dat anderen in hun omgeving vaker afstand houden. De helft van de deelnemers vindt het over het algemeen (heel) makkelijk om afstand te houden, en 31% zegt het (heel) moeilijk te vinden. Voor drukte vermijden zijn de cijfers ongeveer gelijk met de vorige meetronde: 48% van de deelnemers zegt in de afgelopen week op een plek te zijn geweest waar het te druk was om afstand te houden en 27% daarvan keerde vervolgens weer om.
- Hoewel het draagvlak voor de maatregelen onverminderd hoog is en zelfs iets toeneemt, zijn deelnemers kritischer over de manier waarop de overheid de coronacrisis aanpakt. 84% vindt dat de overheid haar best doet het goed te doen. Vergeleken met het voorjaar, is er echter een forse daling in het aantal deelnemers dat denkt dat de overheid alle benodigde informatie gebruikt (van 73% begin mei naar 58% begin oktober), de belangrijke personen betreft van 83 naar 70%), en besluiten goed toelicht (79% in mei naar 57%). Dit is ook terug te zien in het aantal mensen dat sommige maatregelen onlogisch of moeilijk te begrijpen vindt: 55% is het met die stelling eens. Let op: deze cijfers zijn van vóór de persconferentie op 13 oktober.

2.3 Resultaten zevende interviewronde

In deze ronde zijn in de week van 19 oktober twee typen interviews gevoerd. Een deel is gevoerd met 57 deelnemers die vanwege klachten of een positieve COVID-19-uitslag in thuisisolatie zouden moeten. De resultaten van deze interviews zijn verwerkt in de geïntegreerde memo 'Naleven van quarantaine en isolatie advies' die in paragraaf 2.5 wordt besproken. Daarnaast is met 14 deelnemers die al 7 rondes deelnemen aan het vragenlijstonderzoek (het interviewcohort) gereflecteerd op de gehele coronaperiode. In deze interviews is stil gestaan bij veranderingen in de tijd in houding ten opzichte van de maatregelen (attitude), in hoe het mensen vergaat (gevoel) en in veranderingen in naleving van de maatregelen (gedrag). Uitgebreidere verslaglegging hiervan volgt in november 2020 via <https://www.rivm.nl/gedragsonderzoek/interviews>. Daarnaast is met het interviewcohort vooruit gekeken naar de herfst/winter en de feestdagen. De resultaten van de vooruitblik door het cohort staan hieronder samengevat.

Blik op de toekomst: herfst- en winterperiode

Het merendeel van de 14 respondenten uit het interviewcohort geeft aan de maatregelen nog wel vol te kunnen houden nu deze nog langere tijd van kracht zullen zijn ('daar heb je weinig keuze in' en 'het zal moeten'). Een enkeling weet nog niet hoe lang hij/zij het vol gaat houden of geeft aan dat volhouden wel steeds lastiger wordt. Er is ook een handjevol geïnterviewden dat aangeeft de situatie gewoon te accepteren ('het is zoals het is'). Bijna de helft van de geïnterviewden geeft aan dat de herfst en winter een lastige periode gaat worden. De één geeft aan dat de herfst en winter

namelijk ook het griepseizoen is, de ander is bang voor nog strengere maatregelen of geeft aan er tegenop te zien omdat de situatie steeds langer duurt.

Blik op de toekomst: feestdagen

De meeste van de 14 geïnterviewden vinden het jammer of vervelend dat het dit jaar niet mogelijk is om de kerstdagen te vieren zoals ze gewend zijn. Voorbeelden van hun reacties zijn: 'het zal anders zijn, minder feestelijk', 'als het nodig is, is het nodig en moet je het thuis gewoon zo gezellig mogelijk maken', 'ik denk niet dat het aan gezelligheid inboet, want gezelligheid moet je zelf maken'. Ze beseffen dat de kerstdagen in aangepaste vorm zullen moeten worden ingevuld en geven met voorbeelden aan waar ze aan denken: 'we kiezen gewoon voor een intiem gezelschap', 'de ene dag gezellig samen met ons eigen gezin en de volgende dag even langs mijn ouders', 'we hebben met een ander koppel al een accommodatie gereserveerd, maar als dat tegen die tijd niet kan dan vieren we het met ons vieren gewoon thuis', 'we kijken tegen die tijd wel of we er iets van kunnen maken, eindelijk eens een rustige kerst' en 'tijdens de kerst ga ik wel flexibeler om met het bezoekersaantal van drie mensen thuis uitnodigen'.

Naast gedachten over hun eigen kerst spreken sommigen zich ook uit over effecten voor de samenleving: 'het wordt heel saai en voor veel ouderen heel eenzaam', 'ik weet niet hoe ze dat in grotere families moeten gaan doen', 'het vraagt heel wat, zeker met de oplopende spanning in de samenleving, maar als je duidelijk maakt dat het echt noodzakelijk is, kun je veel verwachten van een samenleving'.

2.4 Literatuuronderzoek

Er is in de afgelopen 6 weken literatuuronderzoek gedaan ten behoeve van de geïntegreerde memo over het naleven van quarantaine en isolatie advies (zie paragraaf 2.5). Daarnaast is begin oktober vanuit de gedragsunit een tussentijdse update opgeleverd aan VWS en het OMT over gedrag en mondkapjes in de publieke ruimte (zie bijlage). Dit document bevat een kort overzicht van literatuur naar gedrag bij mondkapjes en aanbevelingen vanuit een bijeenkomst van de gedragsunit en haar wetenschappelijke adviesraad (WAR). Omdat het document in zeer korte tijd is opgesteld bevat het geen systematische review van de literatuur en is het onderzoek beperkt in zowel het aantal onderzoeken als de kwaliteit van de onderzoeken. Hieronder volgen enkele hoofdpunten uit deze update:

- Er is vanuit de literatuur geen bewijs gevonden voor het optreden van schijnveiligheid en daaruit volgend risico-compenserend gedrag (dat mondkapjes dragen leidt tot minder afstand houden) dan wel een signalerend effect (waarbij het mondkapje fungeert als signaal naar anderen, zodat er meer afstand gehouden wordt). Dit geldt in de publieke ruimte onder zowel vrijwillige als verplichte condities. Het beschikbare onderzoek laat geen verband zien tussen een mondkapje dragen en afstand houden, of een zeer klein (waarschijnlijk verwaarloosbaar) positief effect. Er is in verschillende onderzoeken wel een duidelijk verband gevonden tussen het dragen van een mondkapje en minder risicovol aanraken van het gezicht (in de T-zone: ogen, neus, mond).
- Uit de literatuur blijkt dat veel mensen zijn geneigd een advies/verplichting tot mondkapjes dragen na te leven. De mate waarin mensen de medisch experts vertrouwen, deze experts mondkapjesgebruik aanbevelen, het virus als een dreiging wordt gezien en mondkapjes als een effectieve methode wordt gezien om die dreiging het hoofd te bieden (en zichzelf en/of anderen te beschermen), lijkt samen te hangen met het gebruik van mondkapjes.

- Voor een effectieve uitrol van een advies en naleving (in algemene zin), en mondkapjes in het bijzonder, zijn volgens de Wetenschappelijke Adviesraad van de gedragsunit twee dingen vooral belangrijk:
 - 1) Duidelijk en concreet advies betreffende het correct gebruik van mondkapjes (#HoeDan?)
 - 2) Duidelijke en concrete uitleg van het waarom en de effectiviteit van mondkapjes (#WaaromDan?)

Literatuurdatabase gedragsunit

Sinds maart wordt de wetenschappelijke literatuur rond COVID-19 en gedrag bijgehouden in een database. Wekelijks worden er ongeveer 500 nieuwe gepubliceerde studies beoordeeld en gecategoriseerd wanneer deze relevant wordt bevonden. Daarnaast wordt de pre-print literatuur gescand. In de database staat zowel COVID-19 specifieke gedragsliteratuur (pre-print en gepubliceerd) en (in mindere mate) relevante literatuur over eerdere pandemieën en ziektes. Er zijn zowel onderwerp-specifieke als bredere studies en reviews waarin meerdere gedragsonderwerpen worden onderzocht of behandeld. Inmiddels zijn op basis van deze literatuur verschillende memo's geschreven, onder andere op verzoek van VWS, en gepubliceerd op <https://www.rivm.nl/gedragsonderzoek/literatuur>. Daarnaast wordt geanticipeerd op toekomstige vragen, zoals mentale gezondheid / kwaliteit van leven, vaccinatiebereidheid en versoepeling.

Onderwerpen in literatuurdatabase corona & gedrag

In de database staat een grote variatie aan onderwerpen. Hieronder volgt een greep van de belangrijkste thema's in de database. Op dit moment bestaat 39% van de artikelen in de database uit onderzoek gerelateerd aan mentale gezondheid; vooral depressie, eenzaamheid en stress zijn veel voorkomende onderwerpen. Gerelateerd aan mentale gezondheid wordt er veel gepubliceerd over emoties, met name angst. Daarnaast is er veel onderzoek onder zorgpersoneel, met name over hun (mentale) welzijn. Ook lijkt er meer onderzoek te komen over (risico)communicatie en de invloed van (sociale) media. Er is in literatuur naast veel aandacht voor mentale gezondheid, ook toenemend aandacht voor contactopsporing, testen, quarantaine en vaccins.

Thema's en (subthema's) in literatuur database (aantal artikelen)

- Belang van gedrag en gedragswetenschappen bij Covid-19 (48; waarvan 13 reviews)
- Maatregelen:
 - Handen wassen (13)
 - Afstand houden (fysiek afstand, social distancing, 155)
 - Mondkapjes (determinanten (17), correct gebruik (8), gevolgen (13), beleid (19))
 - Thuisquarantaine en isolatie (116)
- Naleving (72)
- Testen (determinanten en gevolgen op gedrag, 34)
- Zelftesten (determinanten en gevolgen op gedrag, 44)
- Vaccins (determinanten, uptake, anti-vaccin, interventies, 57)
- (Risico)communicatie (69)
- Versoepelen (waaronder werk, en in bredere zin, 32)
- Applicaties en technologie (privacy, reviews, theorie, covid contactopsporing, 90)
- Mentale gezondheid (585)
- Determinanten van gedrag (162)
 - waaronder risicoperceptie (18), vertrouwen (30), kennis, houding (33), emoties/angst (78)
- Doelgroep specifieke studies (jongeren (50), ouderen (44), ouders/kinderen (21))

2.5 Naleven van quarantaine en isolatie advies

Achtergrond

Er is een geïntegreerde memo opgesteld over het naleven van quarantaine en isolatie advies (zie bijlage). Daarbij is gebruik gemaakt van literatuuronderzoek, resultaten uit rondes vragenlijstonderzoek en interviews van de gedragsunit. De memo geeft inzicht in hoeverre mensen in Nederland zich aan hun quarantaine of isolatie advies houden en waarom wel/niet. Deze informatie kan de basis vormen voor een strategie om gewenst gedrag te ondersteunen en faciliteren.

Quarantaine is een voorzorgsmaatregel: iemand is (waarschijnlijk) niet besmet, maar is in contact geweest, of heeft een grote kans in contact te zijn geweest, met iemand die (mogelijk) besmet is en blijft daarom thuis.

Isolatie is voor mensen die klachten hebben die op COVID-19 kunnen wijzen of zelf positief getest zijn. Deze mensen blijven thuis, zodat ze het virus niet verder verspreiden.

Resultaten

Er zijn **6 situaties** waarin mensen in quarantaine of isolatie moeten. Die waren van toepassing op in totaal 20% van de deelnemers in het vragenlijstonderzoek over een periode van 6 weken.

De mate van naleven verschilt per situatie. Op de vraag of men thuis blijft wanneer quarantaine of isolatie wordt geadviseerd, geeft men het volgende aan:

- 3 van de 10 respondenten geeft aan thuis te blijven in geval van (milde) klachten of na thuiskomst uit een hoog-risicogebied,
- 4 op de 10 indien een huisgenoot milde klachten, koorts en/of benauwdheid heeft,
- 5 op de 10 als iemand door de GGD geadviseerd is thuis te blijven na BCO (bron- en contactonderzoek),
- 6 van de 10 als iemand uit het huishouden positief is getest.
- 8 van de 10 mensen die daadwerkelijk zelf positief is getest, blijft de hele periode thuis.

Mensen die naar buiten gaan, geven vaker aan (dan mensen die niet naar buiten gaan) bezoek te hebben ontvangen in hun quarantaine/ isolatie periode.

Achtergrond kenmerken: Vrouwen en mensen met onderliggend lijden geven aan het advies vaker op te volgen. Er werd geen (eenduidig) verband gevonden tussen het naleven van quarantaine of isolatie advies, en leeftijd, opleidingsniveau of woonsituatie (alleen versus samenwonend).

Kennis en Motivatie (weten en willen): Het draagvlak voor de maatregelen is gemiddeld 85%. Mensen die de maatregelen meer steunen, geven vaker aan zich aan het quarantaine of isolatie advies gehouden te hebben. Echter, een lage risicoperceptie (inschatting van de kans dat men zelf COVID-19 heeft en/of dat aan anderen over kan dragen) lijkt geregeld een reden te zijn om toch naar buiten gaan, met name in combinatie met:

- praktische zaken moeten regelen (boodschappen, apotheek, kinderen naar school, hond uitlaten),
- een frisse neus willen/moeten halen om fysiek en mentaal fit te blijven, of
- niet de mogelijkheid hebben om thuis te kunnen werken/werk af te kunnen zeggen (incl. financiële redenen).

Risicoperceptie lijkt met name laag bij terugkomst uit een hoog-risicogebied ("besmettingsgraad in Nederland is gelijk of hoger"), bij milde klachten, als klachten over zijn maar de duur van de isolatie periode nog niet, of als kennis ontbreekt (niet of niet tijdig het advies te ontvangen om in quarantaine te gaan, of de richtlijn niet kennen).

Zelfregulatiestrategieën (kunnen): Mensen die ondanks een quarantaine of isolatie advies naar buiten gaan, geven aan extra voorzorgsmaatregelen te nemen om anderen niet te besmetten (op een rustig moment een blokje om, extra afstand houden). Ook valt op dat ondanks dat veel mensen een periode met quarantaine of isolatie staat te wachten, mensen hier niet op voorbereid leken (bijv. onvoldoende levensmiddelen in huis; geen afspraken met vrienden of burens om kinderen te brengen of hond uit te laten).

Sociale omgeving (sociale steun en druk): Ontvangen van praktische sociale steun van vrienden, familie, of burens (om bijv. boodschappen te doen of de kinderen naar school te brengen) helpt mensen thuis te blijven. Uit interviews kwam naar voren dat een aantal mensen sociale druk ervoer van de werkgever om ondanks (milde) klachten toch naar het werk te komen. Spanningen in het huishouden is ook een aantal keer genoemd als reden om naar buiten te gaan.

Fysieke omgeving en voorzieningen: het niet (tijdig) bezorgd kunnen krijgen van boodschappen (door de supermarkt) of medicijnen (door de apotheek) werd genoemd als reden om toch naar buiten te gaan. Kleine behuizing is ook als reden genoemd om naar buiten te gaan.

Interpretatie en opties voor beleid en communicatie:

De gehele quarantaine of isolatie periode thuisblijven blijkt lastig voor veel mensen, met name als

- mensen niet goed geïnformeerd zijn over hoe de regels op hen van toepassing zijn,
- het voordeel van de quarantaine of isolatie niet evident is voor mensen is (door een lage risicoperceptie en dus ervaren nut van volledige quarantaine/isolatie) en de nadelen als substantieel worden ervaren (zoals werk moeten afzeggen, financiële schade oplopen, geen boodschappen of medicijnen in huis hebben, fysieke en mentale achteruitgang, spanningen in huis),
- en thuisblijven als lastig of onmogelijk wordt ervaren (bijv. door druk werkgever, niet de middelen of voorzieningen hebben, niet het sociale netwerk in kunnen/durven schakelen).

Onderzoek suggereert dat het naleven van het quarantaine of isolatie advies voor mensen in meer kwetsbare omstandigheden (kleine behuizing, eigen bedrijf, geen inkomsten kunnen missen, niet tegen werkgever in kunnen/willen gaan, spanningen in huis) extra ingewikkeld is, wat op haar beurt bij zou kunnen dragen aan sociaaleconomische gezondheidsverschillen.

Hieronder staat een aantal suggesties voor beleid en communicatie die volgen uit dit onderzoek. De essentie hiervan is 'Quarantaine/Isolatie: Alleen Samen'. Immers, zonder hulp is het voor mensen heel lastig om de quarantaine/isolatie volledig na te leven, en de belangrijkste reden om thuis te blijven (ook bij milde of afwezige klachten) is om anderen te beschermen.

Communicatie richting burgers:

- Zorg dat mensen goed geïnformeerd zijn over de verschillende situaties waarin de 6 adviezen van toepassing zijn en wat men dan wordt geacht te doen,
- Leg uit dat mensen in elk van die situaties een substantieel verhoogd risico lopen besmet te zijn; en daarmee een verhoogd risico vormen anderen te besmetten (indien dat verhoogde risico bekend is),
- Illustreer wat de impact is van volledige quarantaine/isolatie voor de pandemie bestrijding: wat levert het hen en hun (lokale) samenleving concreet op,
- Informeer mensen over hoe ze de quarantaine/isolatie periode kunnen volbrengen, zowel praktisch (zoals boodschappen, kinderen naar school) als sociaal, emotioneel, fysiek, en financieel, en

- Spoor mensen aan mensen om nu al concrete voorbereidingen te treffen zodat zij voorbereid deze winter een periode in isolatie/quarantaine door kunnen brengen, zowel voor zichzelf als voor het ondersteunen van anderen die in isolatie/quarantaine moeten.

Voorzieningen (Context):

- Bied mensen praktische handvatten, middelen, en hulplijnen voor ingewikkelde situaties (mentale en fysieke gezondheid, financiële druk of druk van de werkgever),
- Zorg dat mensen direct terecht kunnen bij thuisbezorg voorzieningen zoals de supermarkt en apotheek.
- Stimuleer sociale netwerken (zoals buurtverenigingen, clubs, en andere netwerken) en breng onder de aandacht bestaande netwerken om praktische en sociale steun te bieden aan buurtgenoten die in quarantaine of isolatie moeten, en
- Bied mensen/werkgevers financiële of anderszins ondersteuning indien zij inkomsten niet kunnen missen (geen eten op tafel, huur niet kunnen betalen) of geen vervangend personeel hebben.

Handhaving (Controle):

Overweeg aanvullende maatregelen indien werkgevers, ondanks goede informatie en voorzieningen, toch druk uitoefenen op personeel om ondanks quarantaine of isolatie advies te gaan werken.

2.6 Corona Dashboard gedrag

In de zomer van 2020 zijn werkzaamheden gestart met als doel om landelijke en per veiligheidsregio representatieve gedragsindicatoren op het Landelijk Dashboard te presenteren. Het Corona dashboard bevat ontwikkelingen (trends) ten aanzien van de naleving van en het draagvlak voor de gedragsregels, bijvoorbeeld de mate waarin men in staat is drukte te vermijden, de mate waarin men zich aan de 1,5 meter regel houdt en de bereidheid om zich te laten testen.

Voor de gegevensverzameling wordt gebruik gemaakt van het onderzoekspanel NIPObase, een representatief onderzoekspanel in Nederland. Deze steekproefbron bevat bijna 97.000 personen van 12 jaar en ouder die kunnen worden benaderd. Vanwege deze omvang, in combinatie met de samenstelling van het panel en de hoge responscijfers (50 à 60%), biedt dit de mogelijkheid om een groot aantal metingen met onafhankelijke en representatieve steekproeven uit te voeren en daarnaast nog extra aanvullende tussentijdse metingen uit te voeren. Veel achtergrondkenmerken van de panelleden zijn vooraf bekend, zodat steekproeven kunnen worden getrokken op basis van achtergrondkenmerken als sekse, leeftijd, opleidingsniveau en (veiligheids)regio.

Er vindt elke drie weken een meting plaats naar de beleving van de corona gedragsregels en de naleving van deze regels. De metingen vinden plaats vanaf eind september 2020 met een geplande looptijd van een jaar en een no-go moment in februari 2021. Indien nodig kunnen extra tussentijdse metingen worden uitgevoerd. De steekproef (N=5.000) richt zich op representativiteit (sekse, leeftijd en opleidingsniveau) op het niveau van veiligheidsregio's, met steekproefgrootten van gelijke omvang (N=200 per veiligheidsregio per meting). In vrijwel alle veiligheidsregio's kan in deze aantallen worden voorzien, behalve in de Zaanstreek (maximaal n=180 per meting) en in de Gooi- en Vechtstreek (maximaal n=110 per meting).

De vragenlijst voor dit onderzoek is korter dan die van het vragenlijstonderzoek dat elke 6 weken wordt uitgevoerd onder ca. 50.000 respondenten. Beide vragenlijsten zijn op elkaar afgestemd. De vragen richten zich op de basismaatregelen die de overheid heeft bepaald, te weten:

- Werk thuis, tenzij het niet anders kan

- Houd 1,5 meter afstand
- Vermijd drukke plekken
- Was vaak je handen
- Hoest en nies in je elleboog
- Draag een mondkapje in publieke binnenruimtes
- Draag een mondkapje in het OV
- Ontvang maximaal x¹ personen thuis per dag
- Bij klachten: blijf thuis
- Bij klachten: laat je testen

De eerste twee metingen hebben inmiddels plaatsgevonden (start 29 september). De derde meting is gepland van 10 t/m 16 november. Het publicatiemoment van de eerste drie metingen is vastgesteld op 26 november 2020. De beoogde aantallen (ten behoeve van representativiteit) zijn bij de eerste twee metingen behaald. De respons van meting 2 bedroeg 5262 deelnemers. Daarvan is 51,4% vrouw. De verdeling over de leeftijdscategorieën is als volgt: 6-24 jaar (12,1%), 25-39 jaar (23,9%), 40-54 jaar (27,6%), 55-69 (24,2%) en 70+ (12,1%). De verdeling van de opleidingsniveaus zijn laagopgeleiden (25,1%), midden opgeleiden (39,5%) en hoog opgeleiden (35,4%). De cijfers die op het landelijk dashboard worden gepresenteerd zijn (trends in) het naleven en draagvlak van de basis gedragsregels. Landelijk zijn er uitsplitsingen mogelijk naar leeftijd, geslacht en opleiding en uiteraard naar veiligheidsregio's.

2.7 Advisering

- Naar aanleiding van een vraag van de gemeente Den Haag over hun campagne, is een dag voor crisis- en communicatiemanagers van de 4 grote gemeentes georganiseerd, waarbij gedragswetenschappelijke inzichten zijn aangereikt om de de communicatiestrategie van de 4G mee te onderbouwen, ten aanzien van woordvoering en campagnes. Dit heeft geleid tot een intensievere samenwerking tussen deze gemeenten.
- De gedragsunit heeft op verzoek de ondersteuning van het Nationaal Kernteam Crisiscommunicatie geïntensiveerd. Zij brengt gedragskennis in bij voorbereiding van campagnes en persconferenties en heeft op 5 november een soortgelijke dag als voor de G4 verzorgd bij het NKC waar ook vertegenwoordigers van uitvoerende campagne bureaus aan hebben deelgenomen.
- Het op verzoek van de SG's van VWS en Financiën afgelopen maanden opgerichte Rapid Response Team doet met regelmaat een beroep op gedragsexpertise van het RIVM bij het ontwikkelen en uitwerken van ideeën voor interventies gericht op bevorderen van betere naleving van de geldende gedragsregels.
- Ook in de voorbereiding en ondersteuning van OMT vergaderingen wordt een beroep gedaan op de gedragsunit. Zo is recent een template opgeleverd voor het helder en eenduidige beschrijven van gedragsadviezen inclusief onderbouwing (zie bijlage), zijn onderzoeksresultaten over gedragsaspecten bij mondkapjes gebruik geactualiseerd en zijn cijfers over thuisblijven nader geduïd.
- Vanuit NKC/Rijksoverheid is gevraagd om een advies, waarbij de huidige gedragsregels worden beoordeeld op een aantal criteria, waaronder duidelijkheid, complexiteit en uitvoerbaarheid. Dit advies is als bijlage opgenomen bij deze rapportage.

¹ Het aantal varieert op basis van het op dat moment geldende maximum.

3. Corona Gedragsunit in het nieuws

De roep uit diverse hoeken van de samenleving om gedragswetenschappen een duidelijker plek te geven in het bepalen van de gedragsmaatregelen, hebben veel aandacht gegenereerd voor het werk van de Corona Gedragsunit. Ook in de Tweede Kamer zijn eind november vragen gesteld over de toepassing van gedragskennis en is begin november een motie ingediend om thuisblijven te bevorderen. Minister De Jonge verwees in de beantwoording van Kamervragen naar de kennis van de gedragsunit die door het ministerie van VWS wordt benut.

De resultaten van de Corona Gedragsunit zijn in het nieuws gekomen via diverse media, waaronder kranten als Volkskrant, Financieel Dagblad, Groene Amsterdammer, Trouw; via online nieuwssites als NOS.nl en door radio-interviews met onder andere BNR. Hierbij was met name aandacht voor de rol van de gedragsunit in het delen van gedragskennis en over het naleven en volhouden van de gedragsmaatregelen.

Bij deze een overzicht van de media-uitingen (inclusief achterliggende url's) waar medewerkers van de gedragsunit of leden van de onafhankelijke Wetenschappelijke Adviesraad van de gedragsunit bij betrokken waren, dan wel waarin verwijzingen waren opgenomen naar onderzoeksresultaten van de gedragsunit.

- [Aankondiging boek 'Psychological insights for understanding Covid-19 and health' \(dec. 2020\) van o.a. Robbert Sanderma \(WAR\)](#)
- [Artikel op nu.nl met \[5.1.2e\] \[5.1.2e\] \(WAR\) over ontbrekende aspecten in de discussies rondom de coronamaatregelen](#)
- [Interview \[5.1.2e\] \[5.1.2e\] \[5.1.2e\] voor Issuemakers over gedragswetenschap en de gedragsunit](#)
- [Artikel in de Groene Amsterdammer over het RIVM en de gedragsunit](#)
- [Artikel in de Volkskrant over het effect van de maatregelen](#)
- [Artikel in Elsevier 'Ons gedrag onder een vergrootglas'](#)
- [Interview \[5.1.2e\] \[5.1.2e\] voor Financieel Dagblad over de grote gedragsverandering](#)
- [Interview met \[5.1.2e\] \[5.1.2e\] \[5.1.2e\] voor NEMO Kennislink over de geleerde lessen van de coronacrisis voor klimaatbestendig gedrag](#)
- [Artikel in Trouw over de redenen waarom de cijfers niet dalen](#)
- [Interview \[5.1.2e\] \[5.1.2e\] \[5.1.2e\] \(WAR\) met BNR over de rol van het kabinet bij het naleven van gedragsmaatregelen](#)
- [Nieuwberichten vanuit de gedragsunit op RIVM.nl](#)
- [Artikel in NRC met \[5.1.2e\] \[5.1.2e\] \[5.1.2e\] en \[5.1.2e\] \(WAR\) over de nieuwe maatregelen vanaf 4 november](#)
- [Radio uitzending Dit is de Dag – met deelname van \[5.1.2e\] over de volhouden van de naleving & benoemen van eenzaamheid](#)
- [Uitzending bij omroep Max met \[5.1.2e\] \[5.1.2e\] \[5.1.2e\] \(WAR\) over hoe te communiceren over de maatregelen](#)

4. Blik vooruit komende weken

- De 8^e meting van de gedragsvragenlijst loopt van 11 tot 15 november en publicatie zal plaatsvinden op 26 november. Hierin zijn dit keer onder andere vragen naar eventuele plannen die mensen hebben over de komende feestdagen opgenomen.
- De 8^e interviewronde wordt de eerste week van december uitgevoerd, met thema Feestdagen.

- De 9^e vragenlijstronde van medio januari 2021 wordt vervroegd; waarschijnlijk vindt deze plaats van 30 december tot 3 januari 2021.
- De derde en vierde meting trendonderzoek gedrag en draagvlak voor opname op het Corona Dashboard vinden plaats tussen begin november en begin december. Publicatie van de resultaten van de eerste 3 metingen op het Corona Dashboard wordt 26 november verwacht.
- De eerste inspirerende voorbeelden #Hoedan verschijnen vanaf eind november online.
- Workshop vanuit de gedragsunit op Dag van het gedrag op 24 november met als titel 'Gedrag van gedragswetenschappers'
- Kennisverspreiding – onderzoek onder communicatie- en crisismanagers van gemeenten, GGD- en veiligheidsregio's over de ervaringen met kennisproducten van de gedragsunit en wensen en behoeften voor de toekomst.
- De volgende beleidsrapportage wordt opgeleverd op 14 januari 2021.

5. Bijlagen bij deze beleidsrapportage:

- Samenvatting nieuwe mondkapjes-gedrag literatuur
- Template voor rapporteren van maatregelen en gedragsregels
- Memo Quarantaine en Isolatie
- Gedragsadvies websites rijksoverheid

5.1.2e 5.1.2e, 5.1.2e 5.1.2e & 5.1.2e 5.1.2e
RIVM Corona Gedragsunit